

crede et videbis. Intelligendo enim videntur ista, non oculis carnis intuendo. Et scis utique dixisse Prophetam, « Nisi credideritis, non intelligetis¹. » Cum ergo audis : « Dominus Deus tuus Dominus unus est² : » noli duos dominos deos facere, Patrem et Filium. Et cum audis : « Nescitis, quia corpora vestra templum in vobis est Spiritus sancti, quem habetis a Deo³ : » et eodem loco : « Nescitis, quia corpora vestra membra sunt Christi⁴ : » cum ergo hæc audis, noli negare Deum esse Spiritum sanctum, ne templum creaturæ facias membra Creatoris. Prius crede istos tres, et in suis singulis personis tres esse, et tamen simul non tres dominos deos, sed unum Dominum Deum esse : et dabit credenti et oranti ipse Dominus intellectum, ut id quod credis, etiam videre, id est, intelligere merearis. Nam considera diligenter omnia, quæ prolixa disputatione dixisti, et videbis ex hoc errore descendere, quo facitis duos dominos deos, contra clarissimam vocem Domini Dei dicentis : « Dominus Deus tuus Dominus unus est : » et negatis Deum Spiritum sanctum, cujus sanctum negare non potestis templum. Hæc interim post Collationem nostram, qua præsentibus alternatim locuti sumus, te admonuisse suffecerit : si autem Dominus voluerit, quoniam longum est, et tu remeare festinas, prosecutiones nostras ante oculos eorum qui legere voluerint, quanta potero perspicuitate constituam, et te veris quidem testimoniis divinis, falsa tamen vestra dogmata probare voluisse, velis nolis, ostendam.

Et alia manu : AUGUSTINUS Episcopus subscripsi.

Item alia manu MAXIMINUS : « Cum explicueris hunc libellum, et ad me transmiseris, si non ad omnia responsum dederis, tunc ero culpabilis. »

« Explicuere Gesta. Contuli. »

¹ Isai. vii, 9. — ² Deut. vi, 4. — ³ I Cor. vi, 19. — ⁴ Ibid. 15.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

CONTRA

MAXIMINUM HÆRETICUM,

ARIANORUM EPISCOPUM,

LIBRI DUO¹.

LIBER I².

Ostendit Augustinus, ea quæ in Collatione ipse dixit, Maximinum non potuisse refellere.

PRÆFATIO.

DISPUTATIONI Maximini Arianorum episcopi³, cujus prolixitate spatium diei, quo præsentibus conferebamus, assumpsit, responsionem debitam reddens, ad ipsum loqui utique debeo : sive adhuc existimet contradicendum esse cum legerit, sive Domino in ejus corde mirabiliter operante manifestatæ consentiat veritati. Quid tibi visum est, homo Ariane, tam multa dicere, et pro causa quæ inter nos agitur nihil dicere, quasi hoc sit respondere posse, quod est tacere non posse? Prius itaque ostendam refellere te non potuisse quæ dixi : deinde, quantum necessarium videbitur, ego refellam quæ ipse dixisti.

¹ Scripti circiter annum 428. — ² Alias. Secundus. — ³ Vide D. Guillon, tom. xxii, p. 86.

I. De duobus diis quæ ipse dixisti, ego certe respondens verbis tuis, ubi aisti a vobis unum Deum coli: Consequens est, inquam, ut aut non colatis Christum, aut non unum Deum colatis, sed duos. Ad hoc tu respondere conatus, multum quidem locutus es, asserens quod et Christum Deum colatis: sed duos deos a vobis coli quamvis non negaveris, tamen non ausus es confiteri. Sensisti enim, duos deos esse colendos, christianas aures ferre non posse. O quam de proximo te corrigeres, si timeres credere quod dicere timuisti! Cum enim clamet Apostolus: «Corde creditur ad justitiam, ore confessio» fit ad salutem¹: » si ad justitiam putas pertinere quod credis, cur hoc ad salutem etiam ore non confiteris? Si autem duos deos colendos ad salutem non pertinet confiteri, sine dubio nec ad justitiam pertinet credere. Qui ergo non vis tali confessione reum teneri os tuum, quare non mundas a tali credulitate cor tuum? Tene cum Catholica fidem rectam, non te pudeat emendare perversam. Tene cum Catholica, Patrem quidem non esse qui Filius est, et Filium non esse qui Pater est; et Deum esse Patrem, Deum esse Filium: verumtamen ambos simul non duos deos esse, sed unum. Isto modo solo fiet, ut et Patrem colas et Filium, nec tamen duos deos esse colendos dicas, sed unum, ne reatu impietatis tua conscientia compungatur, quando sonuerint in auribus tuis dicta divina, quia «Nullus Deus nisi unus:» et, «Audi, Israël,» Dominus Deus tuus Dominus unus est²: » et quando audis, «Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies³:» securus possis, non soli Patri, sed etiam Filio ea quæ uni Deo debetur servitute servire. Memento ergo te non respondisse ad illud quod objeceram, non a vobis coli unum Deum, sed duos.

¹ Rom. x, 10. — ² 1 Cor. viii, 4, et Deut. vi, 4-r3. — ³ Matth. iv, 10.

II. Secundo loco egi tecum de verbis tuis, ubi dixeras: «Deum Patrem ad humana non descendisse contagia;» quasi Christus illa in carne perpessus sit: et admonui, quomodo contagium intelligi soleat, non utique nisi in aliquo vitio, a quibus omnibus immunem novimus Christum. Nec ad hoc quidquam respondere potuisti. Testimonia quippe divina, quæ abs te commemorata sunt, nihil te adjuvare potuerunt: non enim eis probare potuisti humano Christum attaminatum esse contagio. Quod enim Apostolum dixisse commemoras: «Quoniam» Christus cum peccator non esset, peccatum pro nobis» fecit¹: » lege diligentius, et ne forte mendosum incurreris codicem, aut Latinus interpres erraverit, Græcum inspicere; et invenies non Christum pro nobis fecisse peccatum, sed a Patre Deo ipsum Christum factum esse peccatum, id est sacrificium pro peccato. Ait enim Apostolus: «Obsecramus pro Christo, reconciliamini» Deo; eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit². » Non ergo fecit ipse peccatum, sed eum Deus pro nobis peccatum fecit, hoc est, ut dixi, sacrificium pro peccato. Si enim recolas vel relegas, invenies in libris Veteris Testamenti peccata appellari sacrificia pro peccatis. Similitudo etiam carnis peccati, in qua venit ad nos, dicta est et ipsa peccatum: «Misit, inquit,» Deus Filium suum in similitudine carnis peccati, et» de peccato damnavit peccatum in carne³: » hoc est, de similitudine carnis peccati, quæ ipsius erat, damnavit peccatum in carne peccati, quæ nostra est. Propter hoc etiam de illo dicitur: «Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel; quod autem vivit, vivit» Deo⁴. » Peccato enim mortuus est semel, quia similitudini carnis peccati mortuus est, quando moriendo exu-

¹ 2 Cor. v, 21. — ² Ibid. 20. — ³ Rom. viii, 3. — ⁴ Ibid. 10.

tus est carne : ut per hoc mysterium significaret eos qui in morte ipsius baptizantur, mori peccato, ut vivant Deo. Sic etiam per crucem « Factus est pro nobis maledictus¹. » Pendens quippe in ligno, mortem quæ de maledicto Dei venerat, suspendit in ligno, atque ita vetus homo noster simul confixus est cruci : ut non mendaciter dictum intelligatur in Lege : « Maledictus omnis » qui pendet in ligno². » Quid est « Maledictus, » nisi : « Terra es, et in terram ibis³? » Et quid est « Omnis, » nisi quia et ipse Christus, qui cum esset vita, mortuus est tamen vera morte, non ficta? Si intelligas ista mysteria, simul intelliges non esse contagia. Sed quid ad nos, si more tuo loquens, contactum forte mortalium voluisti appellare contagium; cum tamen nobiscum sentias Dominum Jesum, nec in spiritu, nec in carne ullum habuisse peccatum?

III. Tertio loco de invisibili Deo cum agerem, admonui ut crederes invisibilem, non solum Patrem, sed etiam Filium secundum divinitatem, non secundum carnem, in qua eum visibilem mortalibus apparuisse quis negat? unde et alio loco postea disputavi. Tu autem cedens manifestissimæ veritati, consensisti esse invisibilem Filium : ac per hoc destruxisti quod dixeras : « Unum invisibilem » Patrem. » Sed rursus tua consensione conturbatus, quia invisibilem etiam Filium esse consenserat, ausus es dicere, minora videri a majoribus, majora vero a minoribus non posse videri; dicens Angelos videri ab Archangelis, animas ab Angelis, Angelos vero ab animabus non videri : unde etiam Christum secundum divinitatis suæ substantiam, non solum ab hominibus, sed nec a Virtutibus cœlestibus videri asserens, ideo Patrem solum invisibilem esse dixisti, quia superiorem non habet a quo

¹ Galat. III, 13. — ² Deut. XXI, 23. — ³ Gen. III, 19.

circumspiciatur. Dic nobis, rogo te, quando tibi indicaverunt Archangeli, quod ipsi videant Angelos, non autem videantur ab Angelis? Quibus narrantibus Angelis cognovisti, quod ipsi videant animas, animæ illos non videant? A quo hæc audisti, unde didicisti, ubi legisti? Nonne melius divinis libris animum intenderes, ubi legimus et ab hominibus Angelos visos, quando voluerunt, et quomodo voluerunt videri, jubente vel sinente omnium Creatore? Verumtamen qui dixeras, ideo « Solum dicendum invisibilem Patrem, quia non habet superiorem a quo circumspiciatur; confessus es postea, Filio esse visibilem, contra te ipsum proferens Evangelicum testimonium, ubi dicit ipse Filius : « Non quia Patrem » vidit quisquam, sed qui est a Deo, hic vidit Patrem¹. » Ubi te quidem veritas apertissime vicit : sed tu nolens ab errore liberari, noluisti salubriter vinci. Cum enim contra te commemorasses Evangelicum testimonium, quo claruit a Filio videri Patrem, dicente ipso Filio : « Sed » qui est a Deo, hic vidit Patrem : » mox addidisti de tuo : « Sed vidit incapabilem. » Interim quod dixeras perdidisti, solum esse invisibilem Patrem, quia non habet superiorem : quandoquidem veritate victus, eum videri ab inferiore confessus es. Vos enim dicitis inferiorem Filium a quo tamen Patrem videri, teste Filio cogente, dixisti. De incapabili postea videbimus, ut etiam te illic veritas vincat. Non enim de capabili et incapabili, sed de visibili et invisibili inter nos quæstio versabatur : in qua quæstione si tibi ipsi tu ipse visibilis es, victum te esse vides.

IV. Quarto loco egi tecum de immortalis Deo etiam Filio. Quoniam tu illud quod ait Apostolus : « Qui solus » habet immortalitatem²; » sic intelligi voluisti, tan-

¹ Joan. VI, 46. — ² I Tim. VI, 16.

quam de solo Patre sit dictum : cum ille hoc non de Patre dixerit, sed de Deo, quod est Pater et Filius et Spiritus sanctus. Ostendi ergo et Filium habere immortalitatem secundum substantiam divinitatis suæ. Nam secundum carnem quis negat eum fuisse mortalem? Tu autem cum mihi respondere ad hunc locum velles, perspicua veritate conclusus, etiam Deum Filium immortalitatem habere confessus es. Victus es igitur in eo quod dicebas de Patre tantum dixisse Apostolum, quod solus habeat immortalitatem. Neque enim propterea vinculis veritatis elaberis, quoniam dicis : « Habet quidem Filius immortalitatem, sed accipiens a Patre. » Non quæritur unde habeat, sed utrum habeat. Tu enim de Patre solo vis intelligi quod scriptum est : « Solus habet immortalitatem. » Prorsus a nullo acceptam Pater habet immortalitatem, et a Patre acceptam Filius habet immortalitatem : tamen et Pater et Filius habet immortalitatem. Alioquin si eam non habet Filius ; Pater eam non dedit Filio, aut acceptam perdidit Filius. Dedit autem Pater Filio, nec perdidit Filius : nec Pater dando perdidit quod generando dedit. Habet ergo immortalitatem et Pater et Filius, non Pater solus. Cogaris itaque confiteri non de solo Patre dictum esse : « Qui solus habet immortalitatem : » quia jam coactus es confiteri quod et Filius habeat immortalitatem. Habet autem hanc « Solus, » sed Deus : quod non solus est Pater ; quia hoc est et Filius, et uterque adjuncto Spiritu sancto unus est Deus. Sed quare solus Deus dictus sit habere immortalitatem, cum et anima pro suo modo sit immortalis, et alia spiritalis cœlestisque creatura, postea videbimus : nunc autem sufficit nobis, quod ad ea quæ dixi, nihil respondere potuisti ; et non solum Patrem, sed quamvis ab ipso, habere tamen immortalitatem etiam Filium coactus es confiteri.

V. Quinto loco ostendi, unde major sit Pater Filio : quia non Deo major est, unde illi coæternus est Filius ; sed homine major est, quod ex tempore factus est Filius. Ibi commemoravi Apostolicum testimonium : « Quia cum » in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse » æqualis Deo¹. » Natura quippe illi fuerat Dei æqualitas, non rapina. Ad quod tu respondens dixisti : « Quis enim negat Filium esse in forma Dei? Quod enim sit Deus, quod sit Dominus, quod sit Rex, jam puto latius exposuimus. Et quia non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo, hoc nos beatus apostolus Paulus instruit, quod ille non rapuit, nec nos dicimus. » Hæc verba tua non solum nihil habent adversus nos, sed magis apparent esse pro nobis. Si enim confiteris Dei formam, cur non aperte Dei Filium Deo confiteris æqualem? Præsertim, quia de verbis Apostoli, ubi ait : « Non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo : » non potuisti pro tuis partibus invenire quod diceres. Et quia hoc dixisse Apostolum non potuisti negare, ideo dixisti : « Quod ille non rapuit, nec nos dicimus : » tanquam hoc sit « Non rapuit, » quod est non habuit, id est, æqualitatem Dei : atque ita dictum sit : « Non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo ; » ac si diceretur : Non arbitratus est esse rapiendam æqualitatem Dei, eo quod ab illo fuerit aliena. Raptor enim rei alienæ usurpator est : tanquam hoc Filius, cum posset, rapere nolisset. Quod vides quanta insipientia sentiatur. Ergo intellige Apostolum ideo dixisse : « Non rapuit » nam arbitratus est esse æqualis Deo ; » quia non alienum arbitratus est esse quod natus est : sed tamen quamvis æqualitatem Dei non fuerit arbitratus alienam, sed suam, semetipsum exinanivit, non quærens quæ sua sunt, sed quæ nostra sunt. Quod ut noveris ita esse, attende unde

¹ Philip. ii, 6.

ad hoc Apostolus venerit. Cum enim Christianis humilitatem præciperet charitatis : « Alter alterum , inquit , » existimantes superiorem sibi , non quæ sua sunt unusquisque intendentes , sed et quæ aliorum ¹. » Deinde ut exemplo Christi hortaretur non sua quærere vel intendere , sed et quæ aliorum sunt : Singuli quique , inquit , hoc sentite in vobis quod et in Christo Jesu : qui cum in forma Dei esset , quæ illi erat sua , non rapinam arbitratus est , hoc est , non alienum arbitratus est , esse æqualis Deo : sed tamen quærens nostra , non sua , semetipsum exinanivit , non formam Dei amittens , sed formam servi accipiens. Non enim est mutabilis illa natura ut se exinaniret perdendo quod erat , sed accipiendo quod non erat : nec consumendo quæ sua sunt , sed assumendo quæ nostra sunt ; ac deinde in forma servi obediendo sicut homo usque ad mortem crucis : « Propter quod et » Deus eum exaltavit , et donavit ei nomen quod est super omne nomen ² : » et cætera. Homini ergo donavit ista , non Deo. Neque enim cum in forma Dei esset non excelsus erat , aut non ei genua flectebant cœlestia , terrena et inferna. Sed cum dicitur : Propter quod eum exaltavit ; satis apparet propter quid exaltaverit , id est , propter obedientiam usque ad mortem crucis. In qua ergo forma crucifixus est , ipsa exaltata est , ipsi donatum est nomen quod est super omne nomen ; ut cum ipsa forma servi nominetur Filius unigenitus Dei. Non itaque facias impari Deo formam Dei : quod nec in ipsis hominibus dici potest. Nam cum dictum fuerit : Iste homo in forma est illius hominis , nemo intelligit nisi æquales. An forte non vis sic accipere quod dictum est : Cum in forma Dei esset , ut in forma Dei Patris intelligas Filium , ubi nihil aliud quam æqualitas apparet amborum ; sed in forma

¹ Philip. II, 3, 4. — ² Ibid. 9.

Dei , putas intelligendum in forma sua , quia et ipse utique Deus est ? Non multum curo si etiam sic intelligas. Ubi enim plenitudinem formæ ætatis incrementa non faciunt , sed Deo gignente perfectus natus est Filius ; procul dubio si forma Filii formæ Patris non est æqualis , non verus est Filius. Scriptum est autem : « Ut simus in » vero Filio ejus Jesu Christo ¹. » Forma igitur veri Filii , formæ Dei Patris esse non potest inæqualis. Proinde nec huic loco prosecutionis meæ , ubi de verbis Apostoli æqualem Patri Filium comprobavi , respondere aliquid pro vestra intentione potuisti.

VI. Sexto loco ut ejusdem naturæ cujus et Pater est , ostenderem Filium , etiam mortalium foetus animalium immanitati vestri erroris objeci , increpans cor vestrum , qui ejusdem naturæ cujus est Pater , negatis esse Deum Filium , quamvis verum esse Filium non negetis ; cum Deus ipse dederit animalibus hoc generare quod ipsa sunt : ubi non solum hominis hominem , verumetiam canis canem Filium nominavi : non ad similitudinem Dei , sed ad confusionem detrahentium Filio Dei : qui cum videant corruptibiles mortalesque naturas , habere tamen naturæ de suis parentibus unitatem , Filio Dei vero nolunt concedere communionem naturæ unius habere de Patre ; cum sit inseparabilis a Patre , et incorruptibilis æternusque cum Patre. Unde etiam dixi quod melior sit secundum vos humana conditio , ubi conceditur crescere , ut ad robur parentum vel crescendo possint filii pervenire : Filius autem Dei , sicut dicitis et docetis , minor Patre genitus sic remansit , atque ut ad Patris formam non posset pervenire , nec crevit. Hic tu , ut appareret quam magna veritatis mole premereris , omnino ad rem non respondisti : sed tanquam deficienti

¹ I Joan. v, 20.

flatu anhelares, reprehendendum me putasti, dicens quod tam foeda comparatio, de filio scilicet hominis sive canis, in illam tantam immensitatem produci non debuit. Hoc respondere est, an potius inopiam repositionis ostendere? Quasi ego propterea terrenarum naturarum ista exempla produxerim, ut incorruptioni corruptionem, immortalitati mortalitatem, invisibilibus visibilia, aeternis temporalia coequarem: ac non potius ut vos in magnis et summis rebus errantes, de rebus parvulis infimisque convincerem, qui non videtis bonum quod Creator summe bonus dedit etiam extremis vilibusque creaturis, ut cum longe aliud sint quam est ipse, hoc tamen generent quod sunt ipsae. Nec attenditis quid mali dicatis, ut cum homines et canes, et caetera hujusmodi habeant filios veros, quos illis gignentibus creat veritas, non sit verus Dei Filius ipsa veritas. Aut si sancta Scriptura cogente permittitis ut verus Filius sit, rogamus permittite ut degener non sit. Et degener quomodo? Audiant catholici, unde erubescant haeretici. Filius viri fortis si non habeat fortitudinem, degener dicitur: tamen homo est, quod et pater est; atque in dissimili vita, non est tamen aliena substantia. Vos unigenitum Dei Filium ita degenerem vultis, ut ipsam Patris ei substantiam denegetis: minorem natum, minorem remansisse jactatis: non ullam datis aetatem qua possit augeri, non datis eandem formam qua possit aequari. Cujus naturae tanta subtrahitis, ut miror verum Filium qua fronte dicatis: nisi quia infelicissimo errore non vos putatis ad unius Patris gloriam, nisi per unici Filii contumeliam pervenire.

VII. Septimo loco dixi; « Usque adeo autem Filium agnoscimus magnum Deum, ut Patri dicamus aequalem. Itaque sine causa, inquam, nobis quod valde profitemur testimoniis et multiloquio probare voluisti » Et his, ver-

his meis addidi disputationem, in qua rationem reddidi, quare Filius cum sit Patri aequalis, dicat eum tamen Deum suum, ubi ait: « Ascendo ad Patrem meum et ad » Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum ¹. » Quoniam tu commemoraveras hoc Evangelicum testimonium, quo te probare existimasti; quod Patris Filius non esset aequalis. Ego itaque tibi ad ista respondens, dixi Patrem propterea etiam Deum esse unigeniti Filii, quoniam factus est homo et natus ex foemina: et hoc esse quod dicit in Psalmo, ubi quod futurum fuerat praenuntiavit: « De ventre matris meae Deus meus es tui ²; » ut ostenderet Patrem hinc esse Deum suum, quia homo factus est. Homo enim de ventre matris est natus, et secundum hominem de virgine natus est Deus: ut non solum Pater illi esset qui eum de se ipso genuit, verumetiam Deus ejus esset quem de ventre matris hominem creavit. Ad haec tu cum respondere voluisses, multa dixisti, et multa testimonia quae te nihil adjuvant protulisti. Quomodo tamen dictum sit: « De ventre matris meae Deus meus es » tu: » Quamvis eadem Scripturae sanctae verba memorasses, nullo modo invenire potuisti. Cur autem in eo loco posueris Psalmi alterius testimonium, ubi scriptum est: « Tecum principium in die virtutis tuae in splendoribus » sanctorum, ex utero ante luciferum genui te ³: » omnino non video. Non enim Filii persona est dicentis, ex utero tuo, aut, De ventre tuo, Deus meus es tu. Illa ineffabilis generatio etiamsi ex utero Patris accipitur, hoc significatum est, quia de se ipso, hoc est, de substantia sua Deus Deum genuit; sicut ex utero matris quando natus est, homo hominem genuit: ut intelligeremus in utraque generatione non diversas ejus qui est natus, et eorum de quibus est natus, esse substantias. Diversa quidem substan-

¹ Joan. xx, 17. — ² Psal. cxi, 11. — ³ Id. cix, 3.

tia est, Deus Pater, et homo mater: non tamen diversa substantia est, Deus Pater et Deus filius: sicut non est diversa substantia, homo mater, et homo filius. Sed audi quid dicat in prophetia iste Filius: « De ventre, inquit, » matris meæ Deus meus es tu. » Noli multis verbis ad rem non necessariis conari operire res claras. Qui est Pater Filio ex utero suo, de ventri matris Deus ejus est, non de suo. Ad hoc ergo prorsus nihil respondere potuisti.

VIII. Octavo loco de subjectione, qua subjectus est Patri Filius respondi tibi: quoniam dixeras: « De sua subjectione unum statuit Deum. » Respondi ergo etiam hoc secundum hominem recte accipi, quod Filius subditus est Patri¹. Neque hoc esse mirandum, cum legatur utique secundum ipsam servi formam etiam parentibus subditus: et de illo sit scriptum, « Minorasti eum paulo minus ab angelis². » Ad quod tu quasi respondens dixisti me optime prosecutum, quoniam et parentibus propter formam servi esset subjectus. Deinde volens velut pro te esse ostendere, quod contra te esse cernebas; ac sic incautis minusque attentis hominibus, quicumque essent ista lecturi, tanquam respondentem te facere, ubi quod diceres non habebas; adjungis, et dicit: « Si enim parentibus subjectus invenitur quos ipse creavit, quia omnia per ipsum facta sunt: nec enim post tempora, sed ante tempora novimus Filium genitum a Patre: si ergo parentibus, inquis, subditus erat, ut divinarum Scripturarum auctoritas luce clarius prædicat: quanto magis utique illi suo genitori est subditus, qui tantum ac talem eum genuit; secundum quod ait Paulus: « Cum omnia fuerint » Filio subjecta, tunc et ipse Filius subjectus erit illi qui » sibi subjecit omnia³. » Hæc verba tua possent a me putari dicta esse, et omnino mea esse, nisi te audientibus

¹ Luc. II, 51. — ² Gal. VIII, 6. — ³ I Cor. XV, 28.

cum dicerentur, et postea hæc cuncta legentibus, evidenter appareret te illa dixisse. Quis enim crederet, consentire posse vos nobis, secundum formam servi, ac per hoc non secundum formam Dei Christum esse subjectum?

IX. Nono loco abs te quæsimus, ut per Scripturas divinas ostenderes, si valeres, utrum adoret Patrem Spiritus sanctus. Hoc enim dixeras: sed sicut ipsa tua prosecutio, cui respondi, sati sindicat, non probaveras. Ad hanc ergo inquisitionem meam vide quid posteriore prosecutione responderis. Cum enim dixisses quantum voluisti de judicio Filii, quod et nos fidelissime credimus; et de subjectione, quam secundum formam servi Filium Patri reddere non negamus: ubi venisti ut probares a sancto Spiritu adorari Patrem, redisti ad illos gemitus, de quibus tibi jam ante responderam, secundum morem sanctarum Scripturarum, qua locutione sit dictum: « Et ipse » Spiritus interpellat gemitibus inenarrabilibus¹: » ne credamus Spiritum sanctum nunquam esse sine gemitibus posse, quoniam nullus dies, nulla hora, nullum momentum temporis invenitur, quo non a sanctis orationes Deo ubicumque fundantur, ab aliis hic, ab aliis alibi. Cum tamen ab orationibus sanctorum nullum sit tempus immune, quandoquidem diebus et noctibus, cum alii cibo ac potu reficiuntur, alii quolibet aliud agunt, alii dormiunt, non utique desunt quos desiderium sanctum orare compellat: ita fit ut Spiritus sanctus, qui ubique omnibus adest, aliquantulum cessare a gemitibus non sinatur, quod est extremæ miseræ, cum pro quibuscumque orantibus cogitur gemere: nisi gemitibus inenarrabilibus interpellare sic intelligatur, ut dixi, id est, quia gemitibus sanctorum desideriorum interpellare sanctos facit, quibus affectum pium gratiæ spiritualis infundit.

¹ Rom. VIII, 26.

Sed cum similes locutionum modos, quando per efficientem significatur id quod efficitur; sicut frigus pigrum dicimus, quia pigros facit; et diem tristem vel lætum, quia tristes vel lætos facit; etiam de Scripturis sanctis, commemoraverim, ubi Deus dicit ad Abraham: « Nunc » cognovi¹; » quod nihil est aliud quam, Nunc ut cognosceres feci: non enim tunc Deus dicendus est cognovisse quod antequam fieret nunquam potuit ignorare: quos locutionis modos de divinis eloquiis a me prolatos, quomodo aliter interpretareris non invenisti; nullo modo utique ad istos gemitus redire debuisti. Nemo enim sic de Spiritu sancto sapit, nisi qui secundum carnem, non secundum spiritum sapit. Quamvis et si tibi concederetur, quomodo tu sentis, sic Spiritum sanctum interpellare pro sanctis: aliud est interpellare vel orare, aliud adorare. Omnis qui orat, rogat: non omnis qui adorat, rogat; nec, omnis qui rogat, adorat. Recole consuetudinem regum, qui plerumque adorantur, et non rogantur; aliquando rogantur, et non adorantur. Ac per hoc a Spiritu sancto adorari Patrem nullo modo demonstrare potuisti.

X. Decimo loco egi tecum ut intelligeres, quomodo per ineffabilem copulationem sit unus Deus ipsa Trinitas, quam dicimus unius esse substantiæ: quandoquidem etiam diversas substantias invenimus; hoc est, spiritum hominis et Spiritum Domini, per copulationem qua homo adhæret Domino, unum spiritum dictum, ubi ait Apostolus: « Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est². » Ad quod tu repondens, vel potius non tacens, conatus es ostendere, quomodo Pater et Filius unum sint, non unitate naturæ, sed voluntatis. Hoc quidem dicere soletis: sed tunc soletis, cum vobis objicitur quod ait Dominus: « Ego et Pater unum sumus³. » Ego autem hoc loco non

¹ Gen. xxi, 12. — ² 1 Cor. vi, 17. — ³ Joan, x, 30.

hoc volui probare, quod Pater et Filius et Spiritus sanctus unum sint, quod quidem propter unitatem substantiæ fidelissime certe credimus; sed quod eadem Trinitas unus est Deus. Aliud est quippe, unum sunt; aliud unus est Deus. Discerne, est, et sunt. Nec ait Apostolus, Qui adhærent Domino, unum sunt: quoniam diversa substantia est: sed ait: « Qui adhæret Domino, unus » spiritus est¹. » Si autem vos, cum de duobus dicitur, unus est, et dicitur quid unus sicut dicit Apostolus, unus spiritus est; hoc idem putatis esse, quod est cum de duobus dicitur, unum sunt, nec dicitur quid unum; sicut ait Salvator: « Ego et Pater unum sumus²: cur non dicitis, Pater et Filius unus est Deus? » Quare, quando auditis: « Audi, Israël, Dominus Deus tuus Dominus » unus est³: » de Patre tantum vultis intelligi? Nempe Pater Dominus Deus est, et Filius Dominus Deus est: cur non apud vos uterque unus Dominus Deus est, sicut apud beatum Apostolum, spiritus hominis et spiritus Domini unus spiritus est? Quid autem prodest causæ vestræ, quia per consensionem voluntatis hoc dicitis fieri? Quod quidem fit, sed ubi est diversa natura, sicut diversa natura est hominis et Domini: et tamen qui adhæret Domino, per consensionem utique voluntatis, unus spiritus est. Si ergo non vultis per unitatem substantiæ: certe per consensionem voluntatis dicite, tamen aliquando dicite, quoquo modo dicite, Pater et Filius unus Deus est. Sed non dicitis, ne quod nunquam voluistis, cogamini confiteri de utroque dictum esse, non de Patre solo, « Audi, Israël, Dominus Deus tuus Dominus unus est, » quoniam sanctum Spiritum non vultis Deum, non vultis Dominum confiteri. Dicite, inquam, ratione qua vultis, Pater et Filius unus Dominus Deus est: ut patri et Filio servientes, non

¹ 1 Cor. vi, 17. — ² Joan, x, 30. — ³ Deut. vi, 4.